

JANIKOVSZKY ÉVA- emlékkönyv

„Utazás az
íróasztalom körül”

TREND

JANIKOVSKY ÉVA- emlékkönyv

„Utazás az íróasztalom körül”

*A kötetet összeállította,
az átkötő szövegeket írta és
jegyzetekkel ellátta:*

VOJNICS-ROGICS RÉKA

TREND

*Külön köszönet Janikovszky Jánosnak
a kézirat előkészítésében nyújtott segítségéért.*

Szerkesztette: Lovász Andrea

Minden jog fenntartva, a kiadvány egészének
vagy bármely részének a kiadó írásos engedélye nélküli
sokszorosítása, másolása, egyéb engedélyköteles felhasználása
– beleértve a kiadvány digitalizálását és ily módon történő
többszörözését, nyilvánossághoz közvetítését – szigorúan tilos!

A kiadó könyveit kedvezményrel
megrendelheti webáruházunkban:
www.mora.hu

Janikovszky Éva Irodalmi Alapítvány
A közhasznú alapítvány várja szíves támogatásukat!

Adószám: 18114933-1-43

Számlaszám: 10400023-50526753-66841004

 janikovszkyeva

 janikovszkyeva.hu

EMLÉKÉV

© Janikovszky Éva jogutódja
© Trend Kiadó, 2026

TARTALOM

Szerkesztői bevezető	7
<i>Janikovszky Éva: UTAZÁS AZ ÍRÓASZTALOM KÖRÜL</i> (ELŐSZÓ)	13
ÉLET, ÉS SAJÁT – <i>Szubjektív életrajz</i>	25
JÓ FUTÁST! – <i>A pályakezdő író</i>	79
MINDENKÉPPEN HAPPY END – <i>A Móra Kiadóban</i>	103
TÉMACETLIK – <i>Szövegötletek, kísérletek</i>	145
KÜLÖNFÉLE VIDÁM TÖRTÉNETEK – <i>A mosoly nyelve</i>	167
A KOMÓD HÉT FIÓKJA – <i>Emlékek, utazások</i>	197
VALAMIVEL KÖNNYEBB – <i>Közélet, szakma</i>	229
<i>Janikovszky Éva: EPILOGUS</i>	255
RÁADÁS	
Lázár Ervin: <i>Janikovszky Éva halálára</i>	261
Szabó Magda: <i>Levél Janikovszky Évának odaáttra</i>	263
Vámos Miklós: <i>Éva, kedves Éva</i>	266

SZERKESZTŐI BEVEZETŐ

„**A**dolgozok elkezdődnek, befejeződnek és folytatódnak. Az életnek is vége van valahol, és ha mégis tovább tart, hát az a ráadás” – írta Janikovszky Éva huszonhat éves korában.¹ A feljegyzés keletkezése idején még csak nem is sejtette, hogy néhány éven belül az egyik legkeresettebb magyar gyerekirodalmi szerzővé fog válni. Az idén lenne százéves.

Engedjenek meg egy személyes kitekintést: meghatározó gyerekkori emlékeim között szerepel, amint édesanyámmal együtt böngésszük a Janikovszky Éva – Réber László alkotópáros képeskönyveit. Anyám nagyon szerette ezeket a műveket, és azt hiszem, ez tette számomra is *élménnyé* a közös meseolvasást/hallgatást. Ezekben az őszinte összevetésekben értettük meg a másik helyzetét, és láttuk meg egymásban a gyermeket. Később kamaszként is faltam *A lemez két oldala* monológjait, majd ugyanilyen intenzitással a *Mosolyogni tessék!* tárcákat. Már akkor is éreztem, hogy miért szereznek ekkora örömet: Janikovszky Éva szövegeit az a fajta gyermeki, mágikus gondolkodás határozza meg, amelyik még érzékeny a hétköznapi csodákra, és – bár pimaszul ironikus – a különbségek helyett az azonosságokra fókuszál. A szülő-gyerek, nagymama-unoka, diák-tanár, főnök-alkalmazott kapcsolatok gyakran kerülnek patikamérlegre; köteteit ez a hierarchiamentesség, illetve az embertársaiba vetett hit fáradhatatlan közvetítése teszi örök érvényűvé. Nem nagy különbség gyerekként vagy felnőttként olvasni őt, életkortól függetlenül perspektíva-váltásra, mások elfogadására, megértésére és önmagam kinevetésére készítetett; mindössze annyi változott, hogy azóta a lemez másik oldalára kerültem.

„Az úgy volt”, hogy amikor 2021-ben megbízást kaptam a Móra Kiadói Csoporttól Janikovszky Éva hagyatékának feldolgozására, a pályakezdők hetykeségével és naivitásával vágtam bele a munkába, bele sem gondoltam, hogy egy egész élet „bedobozolása” és személyes ingóságainak leltárba vétele milyen mértékű fizikai és mentális erőt igényel. Mára megtanultam. És azt is megértettem, hogy miért kellett elteltie Janikovszky Éva halála után majd két évtizednek ahhoz, hogy a fia az érintetlenül álló Bajza utcai lakásához kulcsot adjon valakinek. Ez

1 Janikovszky Éva feljegyzése. A szöveg lelőhelye: Janikovszky Éva-hagyaték. Janikovszky Éva családjának írt levelei.

a valaki valamilyen csoda folytán én lettem. Ezúton is szeretném megköszönni Szajbély Mihály megtisztelő ajánlását, továbbá a Móra Kiadó szerkesztőinek, munkatársainak a folyamatos támogatását, és legfőképpen Janikovszky János bizalmát – ez a lakáskulcs kellett ahhoz, hogy közkincs lehessen mindaz, ami csak néhány poros irat lenne egy Bajza utcai komód alján.

Sokat gondolkodtunk arról a kiadó munkatársaival, hogy milyen könyvet érdemes megjelentetni Janikovszky Éva centenáriuma. A hagyományos biográfiát elvetettük, mert az életrajz hozzáférhető, olvasható: vele és fiával, Janikovszky Jánossal is készültek interjúk, Komáromi Gabriella monográfiát írt,² Janikovszky Éva naplóit is kiadták. A hagyaték feldolgozásával lehetővé vált az írói életpályája alaposabb áttekintése, de a rendelkezésre álló forrásanyag meglehetősen aránytalan: míg életének bizonyos állomásai és tevékenységterületei gazdagon dokumentáltak, addig egyes szerepeiről keveset tudunk; egy levelezéskötethez, töredékben maradt kézirat-válogatáshoz, lektorijelentésgyűjteményhez ugyan lett volna elegendő anyag, ám egy ilyen jellegű munka is fragmentált, nem nyújt átfogó portrét.

A problémát maga Janikovszky Éva „oldotta meg”, ugyanis egy olyan önéletrajzi ihletésű kéziratra bukkantam, amelyben a hatvanas évei elején járó író maga vetette papírra életének egy hosszabb szakaszát. Az 1986–1987-ben keletkezett *Utazás az íróasztalom körül* egyes fejezeteit a szerző rövidített formában, tárca- és elbeszélésgyűjteményeiben szétszórva már közölte; hogy miért döntött így, arról nincs tudomásunk. A kézirat teljes anyagának közlése ezért nem tűnt indokoltnak, az eddig publikálatlan szövegrészek (az előszó, az epilógus és egyes fejezetek eredeti, terjedelmesebb változatai) viszont érdemesek a posztumusz közlésre. Az a köztes megoldás született, hogy az eredeti kézirat és Janikovszky Éva más írásai, dokumentumai alapján vázolom fel az írói pályaképét.

E centenáriumra méltó válogatáskötetben tehát alapvetően Janikovszky Éva szólal meg különböző műfajú és funkciójú szövegekben: levelekben, szerkesztői jelentésekben, konferenciabeszédekben, önéletrajzi esszéikben. A kötet szinte teljes mértékben a hagyatékban talált, publikálatlan, a nagyközönség számára eddig ismeretlen dokumen-

2 Komáromi Gabriella: *Janikovszky Éva. Pályakép mozaikokban*. Budapest, 2014, Móra.

tumok felhasználásával készült, az *Utazás az íróasztalom körül* című kézirat elő- és utószava keretezi, az eredeti fejezetek pedig a könyv csomópontjaiként szolgálnak, az egyes fejezetek címeit is ebből a szövegből vettük.

„Tízszer megírtam, tízszer összetéptem, ez azóta is munkastílusom maradt, sajnos”³ – árulta el Janikovszky Éva egy interjúbeszélgetésben. A hagyatékban is több kézirat különböző szövegváltozatai találhatók, ezek között igyekeztem megtalálni a legkésőbb keletkezett, utolsó változatot. Janikovszky Éva eredeti kézirateit – az írógép betűkiosztásának megfelelően az ú, ű, í betű ékezetek hiánya miatt, a gördülékenyebb olvasás érdekében – a jelenlegi helyesírási szabályzat alapján átírtam. A sajtó alá rendezett, írógéppel vagy kézzel írt források esetében az elírásokat korrigáltam, az idegen szavakat, az egybe- és különírásokat, a központosítást a mai helyesírás szerint alakítottam át. A kéziratokban az aláhúzással kiemelt szövegrészeket, az egyes művek, illetve a folyóiratok, újságok címeit is kurziváltam. A gépiratoknál használt // zárójeljelezést a közérthetőség kedvéért a () zárójelpárra cseréltem. Janikovszky Éva írásait a szövegközlésre vonatkozó információkkal lábjegyzeteltem, a szerző által tollal hozzáírt, egyértelmű javításokat külön nem jeleztem. A kötetben szereplő fotók, képeslapok, levelek, kéziratok, hivatalos dokumentumok, sajtópublikációk a Janikovszky János tulajdonában lévő Janikovszky Éva-hagyatékból származnak.

Ez a munka nem életrajz, és bizonyos életrajzi eseményekre, szakmai mozzanatokra még maga az író sem tudna feltétlenül magyarázattal szolgálni. Arra viszont végig törekedtem a kötet összeállítása során, hogy olyan dokumentumokat válogassak, amelyek Janikovszky Évát nemcsak professzionális szerzőként és a gyerekkönyvkultúra emblematisztikus szaktekintélyeként, hanem magánemberként is közelebb tudják hozni a mai olvasóhoz.

Vojnics-Rogics Réka

3 Janikovszky Éva *Első könyvem születése* című önéletrajzi esszéje (gépielt kézirat, 1979). A szöveg lelőhelye: Janikovszky Éva-hagyaték. Janikovszky Éva interjúbeszélgetései.

ELŐSZÓ

Janikovszky Éva:
UTAZÁS
AZ ÍRÓASZTALOM KÖRÜL

„Velem mindig történik valami. És mással is, mindenkivel. Ez leginkább olyankor derül ki, ha az ember elkészik valahonnan..., vagy ha életrajzot ír.”

Az utazás, amelyre a kedves olvasót invitálok, nem igényel nagyobb előkészületeket. Nem kell hozzá sem útlevel, sem vízum, sőt úti költség sincs.¹

Úti célunk – így mindjárt a térképet és az útikönyvet is megspórolhatjuk – egy 120 × 60 cm-es, valaha világosbarna, az utóbbi tizenkét évben lapján fehérre lakkozott (pontosabban dukkózott), jobb oldalán háromfiókos íróasztal. Tetején jobbról-balról egy-egy Kínai Népköztársaságból származó csinos fonott irattartóval (kézimunka, de lehet, hogy nem irattartónak készült), az asztallap bal felső sarkában egy naptárral, jobb felső sarka felett egy falra függesztett levéltartóval, amely három rekeszre oszlik, és a Bills, Letters, Misc[ellaneous], vagyis Számlák, Levelek, Egyéb feliratot viseli, bár ez a felirat nem látszik ki az alól a száznál több lehajló, kicsüngő levél alól, amellyel megtömtem szegényt.

Az asztallap jobb hátsó sarkában egy asztali lámpa áll, alatta néhány kagyló meg egy kis váza, benne bíborszínű futónövény, amelynek ágai szorgosan nőnek, és szinte elborítják az íróasztal középső részét, ahol nincs is több hely, mint amennyit Mercedes, az írógép igényel.

Mercedes túl van első, sőt második ifjúságán. Kb. egyidősek vagyunk. Én hatvan, ő talán csak ötvennyolc. Mercedesnek van egy vezetéknéve, vagy inkább epíteton ornansa is. Mercedes Prima. Ez van ráírva. Sőt származási helye is, hajdan aranybetűkkel, ma már kissé megkopva, de jól olvashatóan: Mercedes Büromaschinenwerke A. G. Zella-Mehlis in Thüringen. Vagyis a mai NDK-ban gyártották, a régmúlt időkben, és igaz, hogy néha ugrik egy-egy betűt, de ifjúi munkakedvét megőrizte.

Körülbelül harminc éve kopogok rajta, s valószínűleg mindketten ambivalens érzésekkel fogadtuk a valamely okból hozzánk látogató japán operatőr eksztatikus lelkesedését, amellyel fényképezni kezdte Mercedest.² Nálunk ilyen csak múzeumban látni! – kiáltozta, s ettől valahogy magam is hiányát éreztem egy tükörnek. Vajon?...

1 Az előszó itt közölt, teljes terjedelmében meglévő szövegvariánsa a *Tartsanak velem!* tollal írt címet viseli, amely a gépiraton a korábbi, áthúzott *Utazás az íróasztalom körül* munkacím felett található. Mivel Janikovszky Éva az önéletrajzi kötetének is az utóbbi címet szánta, így jelen kiadvány előszavánál is megtartjuk ezt.

2 A japán tévés forgatócsoport Mercedes iránt tanúsított áhítatáról egyik felnőttnek szánt írásában is megemlékezik. Vö. Janikovszky Éva: Mercedes. In uő: *Ájtlávjú*. Ill. Réber László. Budapest, 2000, Móra, 78–81.

Mercedes, ha volna memóriaegysége, tulajdonképpen mindent tudna rólam. De sajnos, se ő, sem én nem rendelkezünk memóriaegységgel. Így marad az, amit a két kínai irattartó kosárában megőriztem. Meg a három fiókban, mert persze az is tele van.

A három fiók tulajdonképpen a belország. Nem bővelkednek látványosságokban, érdekességekben, mint az íróasztal lapja, ám nélkülük nem volna identitástudata sem íróasztalomnak, sem tulajdonosának. Itt őrzöm ugyanis személyi irataimat, iskolai bizonyítványaimat és egyéb hivatalos okmányaimat, itt lapulnak gyerekkori fényképeim, fontos leveleim, itt vannak repülőjegyeim, vonatjegyeim, úti zsebnaptáraim egy-egy sornyi emlékeztetővel, a legalsó fiókban pedig a fehér kéziratpapírok, amelyek (egy dosszié indigó társaságában) a jövőbe vetett töretlen hitet szimbolizálják: hátha egyszer telekopogom valamennyit.

A rend kedvéért megjegyzem, hogy birodalmam, ahová most elkalauzolom a kedves olvasót, csak látszólag egy 120 × 60 cm-es íróasztal, két oldalán fonott kínai irattartóval (stb.). Valójában – némi keresgélés után – az irattartókban fellelhető az európai földrész, szinte hiánytalanul, Ázsia néhány érdekes pontja, valamint Észak-Amerika egy része. De ez maradjon köztünk, végül is egy 120 × 60 cm-es szuverén területről van szó, amelynek nincsenek nagyhatalmi ambíciói, sem területi követelései.

Már csak azért sem, mert lehetőségei határain belül már eddig is terjeszkedett. Be kell ugyanis vallanom, ha már velem tartanak, hogy az íróasztal, közepén Mercedesszel, csak birodalmam központja, szigetszágbeli hasonlattal élve: a fősziget. Hozzá tartozik még a szobámban levő szép régi komód, amelynek hét fiókjában úti emlékeimet, régen kapott leveleimet, régi határidőnaplóimat, igazolványaimat, fényképeimet, prospektusaimat, lepréselt virágaimat, képeslapjaimat, kézírataimat s valamilyen célból gondosan eltett újságkivágásaimat őrzöm.

Ne tessék megkérdezni, hogy miért őrzöm! (Mondjuk, a gimnazista magyarfüzeteimet, az egyetemi jegyzeteimet.)

Talán fakultatív programként néhány kirándulást teszünk a komód fiókjaiba is, amelyeket megtömtem örömmel és bánattal, találkozásokkal és búcsúkkal, kétségekkel és bizonyosságokkal, tulajdonképpen magamat akarván megőrizni magamnak, abban a biztos tudatban, hogy mást mindez úgysem érdekel, én meg féltő, hogy elfelejtem.

Egyelőre azonban maradjunk az íróasztalon.

Az íróasztal – első pillantásra – rendetlenségével kelti fel az arra járók érdeklődését. Á, éppen dolgozol! – mondják, megértően nyugtázva a cetli- és papírhalmazt. Én pedig sunyin ráhagyom, igen, éppen dolgozom.

Tapintatos látogatóim itt abba is hagyják az érdeklődést, ám akadnak, akik azt is szeretnék tudni, hogy min dolgozom. (Mercedes jelenléte sugallja azt a képzetet, hogy éppen írok valamit.) Válaszom ilyenkor kitérő. Nem szeretek arról beszélni, amit még nem írtam meg. Ki tudja, sikerül-e?

Ezt általában elfogadják barátaim, noha bizonyára nem tudják, hogy mennyire őszinte és igaz. Különösen akkor, ha hozzá sem fogtam. Mert a cetli- és papírhalma csak a mindennapi élet adminisztrálása. Levelek (amelyek megválaszolandók), kéziratok (máséi, amelyek elolvasandók), beszámolók, jelentések (amelyekről új feljegyzések és jelentések írandók), és végül a hétköznapi tennivalók. Cetlikre írva.

Van, aki naplót ír, van, aki később emlékezvén vissza a régmúltakra: memoárt. Én – úgy hiszem, sokadmagammal – cetliket írok. Valamennyi táskám és zsebem telve van cetlikkel. A cetlik a táskámból és zsebemből néhány kipipált tennivalóval végül az íróasztalomra kerülnek. Mementóként, hogy el ne felejtsem a ki nem pipáltakat, az elintézetleneket.

És vannak másfajta cetlik is: élménycetlik, témacetlik. Valami, amit megláttam, átéltem, észrevettem, amiről esetleg eszembe jutott akkor valami általánosabb, valami mélyebb – amit, úgy gondolom, szeretnék egyszer megírni. Majd egyszer.

Addig ráfirkantom a mindig nálam lévő cetlik egyikére, trolin, autóbuszon, vonaton, repülőn. Aztán begyűröm a táskámba, zsebembe.

Amikor ráfirkantom, biztos vagyok benne: elég lesz ez a néhány emlékeztető szó, eszembe jut majd az egész.

S amikor néhány hét (hónap, év) múlva megint a kezem ügyébe kerül a cetli, elgondolkozva forgatom. [...]

S most talán néhány magyarázó mondatot arról: miért gondolom én azt, hogy az íróasztalom 120 × 60 cm-es fehérre dukkózott lapján található személyes cetli- és papírhalma, levél- és képeslapkupac rajtam kívül bárkit is érdekelhet?

Van valami közérdeklődésre számot tartó, másoknak is tanulsággal szolgáló feljegyzés ezen az íróasztalon?

Azt hiszem, van, különben nem venném a bátorságot, hogy a kedves olvasót éppen az én íróasztalomhoz invitáljam.

Íróasztalom papírhalmaza ugyanis a túlélés számomra szükségszerű és talán mások számára is lehetséges stációinak dokumentumait tárja az idelátogató elé.

Úgy érzem, kilenc éve futok egy tájékozódási terepverseny pályáján, amely különböző nehézségű akadályokkal tarkítva, nemcsak itthoni tájakon kanyarog, hanem más földrészekre is átível. Soha nem látott, soha nem vágyott távoli vidékekre vezet ez a pálya, s hazai szakaszai is nem várt meglepetéseket tartogatnak. Veszem a kanyarokat, néha megbotlok, máskor elgáncsolnak, alaposan megütöm magam, ki is fulladok, leülök a pálya szélére, már-már feladom, aztán jön valaki, a kezét nyújtja, biztat, vágjak csak neki, és én nekivágok újra, azért is. Kilenc éve futok.

Kilenc éve halt meg váratlanul a férjem. Fiam akkor huszonhárom éves volt, anyám hetvenkettő. Én ötvenegy.³

Tudom, hogy gyakori, sajnos mindennapos történet. Egy középkorú asszony váratlanul – egyik napról a másikra – özvegyen marad. Sok asszony marad özvegyen. S minél jobb volt a házasság, annál kilátástalanabbnak tűnik a túlélés. Hogyan is lehet nélküle élni? És minek.

Gyakran olvasunk az újságban olyan gyászjelentéseket, amelyek arról tudósítanak, hogy a férj vagy a feleség csak napokkal élte túl társát. Temetésük ekkor meg akkor. Mennyire irigyeltem én azokat a szerencséket, akik képesek a másik halálába belehalni.

Én nem haltam bele.

Itt volt anyám, itt volt a fiam, és itt volt az élet körülöttem, munkával és barátokkal, akik nem tágitottak mellőlem.

A temetésen Abigél⁴ fogta irhabundám övét a hátam mögött állva, mert érezte, hogy beleszédülök a sírba. Visszarántott a kantárral. A sírt betemették, én kint maradtam.

Úgy éreztem magam, mint akit élve kettéhasítottak. Erről álmodtam is: kettéhasított egyik felem kámpóra függesztve lóg valahol, körötte kis csapat biztatja, hogy szedje már össze magát.

Ébren pedig egy merőben új világ tárult elém. Tele özvegyekkel. Hogy nem vettem észre eddig, hogy ennyien vannak? Többségükkel

3 Janikovszky Béla 1978-ban, ötvennyolc éves korában hunyt el.

4 Szabó Magda beceneve.

átéltem a gyász napjait, hónapjait, és mégsem értettem semmit. Csak amikor rám került a sor.

Hónapokig visszatérő álmom volt, hogy egy nagy, vöröses színű, felszántott földterület közepén ülök. Nagytotál kép volt ez mindig – filmes kifejezéssel élve. A világoskék égen egyszerre fényes fekete varjúcsapat kezd körözni fölöttem. Egyre többen vannak, egyre lejjebb szállnak, hívogatnak, gyere velünk, gyere velünk! Felugrom, futni kezdek, elbotlom a barázdákban, nem akarok velük menni, pedig szinte a szárnyukra kapnak.

Értettem én, ők voltak az özvegyek. Jót akartak nekem. Koncertbérletet ajánlottak, moziba járást, kirándulni hívtak, vasárnapi sétára. Meg akarták osztani velem magányukat. Nem tartottam velük.

Egyedül ültem otthon minden hétvégén, várva a hétfőt, a munkát, kollégáim, barátaim közelségét, s előre reszkettem a többnapos ünnepektől. S közben azt mondogattam magamnak: harminc évig voltam boldog, mit akarok még? Más leéli az életét úgy, hogy harminc napig sem boldog.

Belekapaszkodtam férjem emlékébe. Esténként az erkélyről a csillagos eget bámultam; talán ott van? Ha nem volt csillagos ég, szobámba zárkózva a tőle kapott kis rádiót csavargattam, abban a hitben, hogy egyszer csak meghallom a hangját. Róla álmodtam. Aztán minden reggel újra átéltem a halálát. Ez volt az ébredés. Kezdtem megbolondulni. Végigbőgtem a fiam diplomaosztását, amelyre el se mentem, hiszen együtt vártuk ezt a napot, végigsírtam a születésnapokat, a karácsonyt, a szilvesztert.

Akkor egy nap elhatároztam, igen: elhatároztam, hogy tudomásul veszem a halálát. Nem tehettem mást. Ezért attól fogva minden este – s ez eltartott néhány hétig – hangosan elmondtam magamnak: meghalt, meghalt, meghalt. Érted? Meghalt. Majd te is meghalsz. De ő előbb halt meg. Meghalt.

És így aludtam el, és így ébredtem reggel, mintha egész éjjel ezt ismételtettem volna álmomban. Valamivel könnyebb lett az élet.

De amikor azt ismételtettem magamnak, hogy te harminc évig voltál boldog, mit akarsz még; más leéli az életét úgy, hogy harminc napig sem boldog; már éreztem, hogy ez bármennyire igaz, engem nem vigasztal.

Én nem tudok se magányosan, se boldogtalanul élni.

De mit kell tennem? Ki mondja meg?

Se a csillagos ég nem felelt, se a kis rádióm. Másra kell figyelnem.

És másra kezdtem figyelni. A postásra, aki egy nap tiszteletet ébresztő, nagy, hófehér borítékot hozott. Felkérő levél volt benne: vegyek részt egy országos szervezőbizottság munkájában. Alakuló ülés a parlamentben ekkor és ekkor. Aláírás: A. Gy.⁵

Mellékelve a Bizottság névsora. Atyaisten, hogy kerülök én közéjük? És hogyan is juthattam eszébe A. Gy.-nek, akit én persze ismerek, de sosem gondoltam, hogy ő is ismer engem?

Újra elolvastam a levelet, újra végigböngésztem a névsort, és rájöttem: úgy jutottam eszébe, hogy segíteni akar. Ő is a barátom, nyújtja a kezét.

Telefon: egy hetilap – ahová már húsz éve nem írtam – sürgősen valami írást kér tőlem. Csak én hiányzom nekik. A humorom.

Virágcsokor érkezik, névjeggyel. Az a barátom gratulál, aki fáradhatatlanul buzgólkodott azért, hogy engem delegáljanak egy nemzetközi funkcióra. Most sikerült, jóváhagyták, és ő gratulál. Nekem.

Külföldi kollégáim is gratulálnak. Honnan tudták meg?

Addig is sokat csöngött a telefon, addig is sok levelet hozott a postás, de most odafigyelek: vidéki könyvtárak hívnak, a gyerekek szeretnének találkozni velem.

Levonat jön a kiadóból, másnapra kérik a korrektúrát, sürgős.

A vidéki folyóirat, amelybe eddig is írtam, sürget: nem hagyhatom abba, várják a következő írást!

Vera telefonál, Washingtonból, igazán gyere, úgy örülnék, várlak! És levelek Montrealból, Torontóból, Bloomingtonból, gyere már, hiányzol!

Méghogy én Amerikába? Képtelenség.

Először elvállaltam a megtisztelő társadalmi megbízatást, aztán megírtam, amit kértek tőlem, ide is, oda is, elkezdtem tevékenykedni nemzetközi funkciómban – készültem az ősszel esedékes kongresszusra –, aztán egy szép napon döntöttem: elmegyek Amerikába, ahová sosem vágytam.

Észrevettem végre, hogy barátaim vannak itthon és a nagyvilágban, akiknek nem közömbös a sorsom, hogy kezek nyúlnak felém itthon és

5 Aczél György.

a tengerentúlról: segíteni akarnak. Nekem csak el kell fogadnom ezeket a segítő kezeket.

Felültem egy repülőre, akkor még nem is sejtve, hogy ezzel világjárásomat kezdem el, azt hittem, csak magam elől megyek világgá, hogy megfürödjek az óceánban és gyerekkori barátaim szeretetében. Hogy visszakapcsoljam életemet a gyerekkorhoz; mintha az a boldog harminc év nem is lett volna.

De azt rövidesen érzékelttem, hogy egy új pályán futok, most már egyedül, a magam erejéből, és a baráti kezek már csak integetnek: jó futást!

Ugye, milyen patetikusan hangzik? És ugyanilyen pátosszal éltem át.

A nappalok megteltek új élményekkel, új feladatokkal, új barátságokkal, éjszaka meg bezuhantam valahol egy ágyba, nem álmodtam én semmit. Csak azt próbáltam elalvás előtt megjegyezni, hogy merre van a villanykapcsoló.

Ismertem már az özvegyi lét anatómiáját. Hogy milyen érzés együtt lenni a baráti házaspárral. Hogy milyen érzés egyedül hazamenni éjszaka. Kinyitni a kaput. Hogy milyen érzés beírni a hivatalos papírok megfelelő rubrikájába, hogy családi állapota: özvegy.

Megéltem a kilábalás illúzióját, a visszaesés váratlan megrázkódtatását. Azt, hogy egyszer csak visszafordulok az ablakból, és két éve halott férjemhez szólok. Azt, hogy a körúton sietve egyszerre csak hangozan elbőgöm magam, mert valami eszembe juttatta, hogy meghalt. Azt, hogy nem szabad olyan tájra utaznom, ahol együtt jártunk, mert rám tör az emlék. Márpedig nem szabad emlékezmem, mert úgy nem tudok élni, túlságosan fáj; akkor csapot-papot otthagyva, taxin rohanok a temetőbe. Ha nem vagyok otthon, az ottaniba. A buszból, a vonatablakból mindig üdvözlöm a temetőket. Olyan otthonossá váltak.

Lassan szakértő lettem az özvegység terén. Új özvegy barátnőimnek már előre meg tudtam mondani, hogy mikor lesz könnyebb, mikor lesz nehezebb, mire vigyázzanak, hogyan próbálják átvészelni az ünnepnapokat, az évfordulókat. Már ugyanazokat a közhelyeket mondtam, szívből fakadóan másoknak – az idő gyógyít, gondolj a gyerekeidre, szüleidre, gondolj arra, hogy mennyien szeretnek –, amelyeket magam is kényszeredetten és hitetlenül hallgattam nemrég végig.

Pedig igaz. Az idő gyógyít. De csak akkor, ha magunk is gyógyulni akarunk. S ehhez nem elég az, hogy gyerekünk, szülőnk van, ehhez

nem elég, hogy másnak szüksége van ránk, ehhez elszántan akarnunk kell, hogy saját életünk legyen. Másmilyen, mint volt, mert olyan már sose lesz, de élet, és saját.

Hát nem ment ez olyan könnyen, mint ahogy most leírtam.

Az úton, amelyen futni kezdtem, időnként ellenszél fújt, helyenként aknák robbantak. Például amikor ötvenötödik születésnapom előtt néhány hónappal isten hírével elbocsájtottak a kiadóból, ahol huszonhét évig dolgoztam, állítólag jól. Kifordultam a kapun, kezemben egy barna papírzacskóban kéthavi fizetésem – érdekes, akkor valahogy felülnézetből láttam magamat, amint megyek a Május 1. úton⁶ –, és a sarkon egyszerre túlvilági hangot hallottam. Következő könyvem címet közölve velem az égi hang, mint annak idején Csontváryval, hogy ő lesz a legnagyobb *napút*festő.⁷ De a cím, amely egyben a könyv ötletét is magában hordozta, teljesen érthető volt.⁸ Kösz, mondtam a túlvilági ötletadónak, s már nem is csodálkoztam, hogy otthon egy meghívó levél várt; egy hónapos ösztöndíjat kaptam Münchenből.⁹

Égből jött ötletek és e világi kezek: Klári¹⁰ segített, odavett a saját szerkesztőségébe, lektorként; úgy utaztam el Münchenbe, hogy itthon munka várt.

Történetem mindenképpen happy enddel zárult. Még ez a kitérője is. Állást kaptam; majd másfél év után leváltották azt, aki elbocsájtott régi munkahelyemről, az új igazgató pedig visszahívott régi munkakörömbe.¹¹ Mint egy szocialista tündérmese. A Jók elnyerik jutalmukat, a Gonoszok pedig nem érdekelnek, bár néha álmodok róluk.

És mi még? A futás lassan kocogásba megy át, ma már kézen fogva bandukolok valakivel, akit nem az Ég küldött magányomban társul,

6 A Móra Ferenc Könyvkiadó 1980 tavaszán a zuglói Május 1. (mai nevén Hermina) útra költözött át, ahol egy új, korszerűbb raktárhelyiséggel rendelkező ingatlant bérelt ki.

7 Csontváry Kosztka Tivadar *napút*festészetnek nevezte el azt a szabadban zajló (plein air) alkotásmódot, amelynek során a naplementét tanulmányozva a színek fokozatait ábrázolta. Önéletrajzi írása szerint a sajátos irányzat művelésére egy isteni hang buzdította. Csontváry Kosztka Tivadar: *Önéletrajz*. Budapest, 1982, Magvető.

8 Ebből az ötletből született meg az *Örülj, hogy fiú! / Örülj, hogy lány!* című ikerkötet.

9 A meghívó Walter Scherftől, az Internationale Jugendbibliothek (Nemzetközi Gyermekkönyvtár) akkori igazgatójától érkezett.

10 D. Major Klára, a Közgazdasági és Jogi Kiadóhoz tartozó Minerva főszerkesztője.

11 Janikovszky Évát Szilvásy György bocsátotta el 1981 februárjában, és Sziládi János hívta vissza 1983 áprilisában.

*Csendélet levelekkel, cetlikkel és Mercedesszel –
Janikovszky Éva íróasztalának kulisszái*

hanem akit én kerestem hét éven át. Valakivel, aki szintén társat kerestett, és akivel egymásra találtunk. De csak azért, mert kerestük egymást. Ennél nagyobb csodák ugyanis nincsenek. Elég nagy csoda ez is.

Ez volna hát a tanulság, amiért az íróasztalomon való utazásra invitálom Önöket. Amúgy különféle vidám történetekkel hozakodom majd elő – akad köztük talán szomorú is, de az sem fogja nélkülözni az iróniát –, ám egyáltalán nem vagyok biztos abban, hogy írásom végén nyilvánvalóvá válik az eszmei mondanivaló.

Ezért bátorkodtam előrebecsajítani, nehogy azt higgyék, hogy a következő lapokat pusztán szórakoztatásukra írom tele személyes hiábavalóságokkal.

(1986–1987)

1. FEJEZET

ÉLET, ÉS SAJÁT

Szubjektív életrajz

„Nagyon szerettem gyerek lenni,
s tulajdonképpen most is csak akkor
hagyom abba, ha muszáj. A történe-
lem nem nagyon kedvezett az én ge-
nerációm gyerekkorának, talán azért
érzem ma is úgy, hogy kárpótlásra
szorulok.”

Kuceses Éva Etelka Nanetta, a Janikovszky Évaként ismertté vált író 1926. április 23-án született Szegeden.

Azon a teljesen átlagos pénteki napon az újságok „műsoros halvacsorára”, színielőadásra vagy moziestre csábították a szegedi közönséget – a pezsgő kulturális élet, amelybe Kuceses Évi is beleszületett, része volt a tehetősebb értelmiségi-polgári réteg mindennapjainak.

A kislány Bartos Júlia Lili és Kuceses Pál egyetlen gyermekeként szerető, boldog családba érkezett, amelyben a nevelést a kényeztetés és a szép szó jelentette.

Második, illetve harmadik keresztnévét a két nagyanyai ágról örökölte, mintegy egyesítve a makói római katolikus és a szegedi izraelita vérvonalat. Őt is római katolikusnak keresztelték, de a zsidó származást – főként a családját is sújtó holokauszt miatt – később érvényesebb identitásának tekintette. A család legfiatalabb tagjaként kitüntetett figyelmet kapott, egész napját óvó-védő családi körben töltötte. Rendszeresen játéka volt, nemcsak az építőkockáival, a babájával és a macijával játszhatott, hanem egy saját babaházat, egy játék színházat és egy bicikliző majmot is magáénak tudhatott, könyvek és újságok vették körül, járatták neki *Az Én Újságom* című gyereklapot. Minden adott volt tehát, hogy Évikének, kiskori becenevén „Bocinak”, örömteli gyermek-kora legyen.

Egy visszaemlékezés-töredékben olvashatunk is ennek a becenevnek az eredetéről:

Tudom, hogy honnan ered a becenév; kiskoromban szép, nagy szemem volt, s ha rossz fát tettem a tűzre, olyan ártatlanul néztem a felnőttekre, mint egy boci.

De most már nem vagyok kiskoromban, s megvan a tisztességes nevem: Kucsy. Így hívott akkoriban minden barátom, s így hív a mai napig. Hogy miért Kucsy? Mert Kuceses Éva a nevem, s ebből már első osztályos koromban Kucsy lett.¹

*A „bociszemű” Kucsy –
már kiskamaszként*

1 Áthúzva a szövegben: „A Kucsy csak felnőttkoromban kopott le rólam, hogy átadja a helyét a Janikának.” Janikovszky Éva visszaemlékezése (gépelte kézirat, dátum nélkül).

A szülők egy évvel a lányuk születése után

Kucsos Pál műtermi fotója

Az anyai nagyszülők, Schaffer Zsófia és Bartos (eredeti nevén Prinz) Lipót

*A kis Évi nagymamájával,
Schaffer Zsófiával*

Szegedi idill 1928-ból, ekkor még együtt volt a Kucses család

Az autóversenyző Kucses Pál a jobb szélén

KUCSES KÁROLY

GÉPKERESKEDÉS ÉS GÉPMŰHELY

MAKÓ, Szegedi-utca 11.

TELEFON 197.

KERÉKPÁR, RÁDIÓ ÉS VILLAGOSSÁGI
FIKÓZLET:

Széchenyi-tér 8 - Telefon 120

Postakártyaképző címkéjének száma: 24717

Makó, 1938. március 29.

Drága kis Évánk !

Elnézésem kérem, hogy ígéretem csak ma tudom beváltani, de a Kiállításról csak tegnap érkeztem haza. A kerékpárt egyidejűleg, /mint előlegezett születésnap ajándékot/ postán Nagypapa címére elküldtem. Szeretném remélni, hogy úgy Neked mint Anyukának sok öröme lesz benne. Anyus örömét nem úgy gondolom hogy Te mindig vele fogsz csavargani, hanem úgy hogy ő is használni fogja. Ezt annál inkább ajánlom, mert /a kerékpárgyárosok szerint/ a biciklizés legjobb ellenszere az öregedésnek, idővel még ~~még~~ szüksége lehet rá.

A gépet úgy küldtem, ahogy a gyárból csomagolva kaptuk. A hálópédálok felszerelendők még. Legjobb lenne ha azt a Miskolc-rész bácsit, akinél Anyuval együtt voltunk a felszerelésre megkérnétek. Küldtem egy névtáblát, erre vagy a Te vagy Anyus neve ráírandó. Esetleg a nyomdában csinosan elkészítik.

Mellékelek egy cégszerű igazolványt is. Ezzel a Rendőrségtől kiválthatjátok a "kerékpár igazolványt", ez azért is jó mert ha ellopnák, a gép száma a rendőrségen ~~le~~stromozva lesz. Eladásnál később a tulajdonjog igazolása miatt szintén szükség lesz rá.

Remélem hogy a küldött kerékpárral legalább annyi örömet szereztem Neked, mint Te eddig jó iskolai előhaladásoddal és hiszem hogy a két 2-est évvégére nem háromra, hanem egyre fogod "lebiciklizni".

Anyukának, Nagyanyának kézsókom, Nagypapának, Lacinak *agy* és Neked pedig ezer puszit küld

*Apukád.**az egy keltőhöz aramban
jagani kedvem!**Miklós Pálának, aki a Halvária uton
"László" auló-szalagját halovára jeltam, hogy ke-
rűssen fel és jeltam 1-2 orát szűnővel együtt
jamtam biciklizni.*

Kucses Pál levele lányának, Évának

A szülők 1924-ben keltek egybe, s bár házasságukat hivatalosan csak 1933-ban bontották fel, valójában hat évig tartott. Kucsés Pál Makóról költözött Szegedre, és az autógyár körzeti felügyelőjeként, majd az 1944-es szovjet bevonulás után a földművelésügyi hivatal szakoktatási főelőadójaként dolgozott. Iparos, géplakatos családból származott, apja mezőgazdasági gépek feltalálójaként, ő maga pedig autóversenyzőként és -kereskedőként szerzett hírnevet.

Az 1920-as évek végén egyre rosszabbul ment az apa üzlete, ráadásul 1931-ben egy okirat-hamisítási ügybe is belekeveredett, ez is hozzájárult a házassága megromlásához.

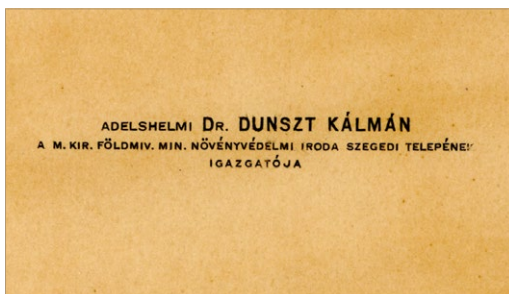
Bár Éva a szülők válása után is tartotta a kapcsolatot vér szerinti apjával, és nyolc évvel a különköltözés után is szeretetteljes volt a viszonyuk, később eltávolodtak egymástól. Az, hogy a nevét 1945-ben Kispál Évára változtatta, szintén azt jelzi, hogy nem tekintett rá igazi apafiguraként.

A válás után az édesanyja, Bartos Lili az újságíró Donászy (eredeti nevén Dunszt) Kálmánnal házasodott újra, aki saját gyermekeként szerette Évát.

Kucsy gyermekkori levelei arról tanúskodnak, hogy a szeretet kölcsönös volt, a lány szinte rajongott Kisapáért.

*Édesanya és Kisapa – Bartos Lili
és Donászy Kálmán*

Kisapa névjegykártyája